

РОЗДІЛ 9. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.137.9

ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ CONDUCT OF CRIMINAL PROCEEDINGS AGAINST A JUDGE OF THE CONSTITUTIONAL COURT UKRAINE

Аскеров С.С.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного й адміністративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

У статті досліджуються положення законодавства із застосування особливого порядку кримінального провадження щодо суддів Конституційного Суду України, враховуючи їхній спеціальний правовий статус та додаткові гарантії, що передбачені законодавством України. Аналізуються норми Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 р. № 422/96-ВР, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI, Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI та інших правових актів, які регулюють особливий порядок кримінального провадження щодо окремої категорії осіб.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальне провадження щодо судді Конституційного Суду України, окрема категорія осіб, особливий порядок кримінального провадження, повідомлення про підозру.

В статье исследуются положения законодательства по реализации особого порядка уголовного производства в отношении судей Конституционного Суда Украины, с учетом их специального правового статуса и дополнительных гарантий, предусмотренных законодательством Украины. Анализируются нормы Конституции Украины от 28.06.1996 г. № 254к/96-ВР, Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» от 16.10.1996 г. № 422/96-ВР, Закона Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 07.07.2010 г. № 2453-VI, Уголовного процессуального кодекса Украины от 13.04.2012 г. № 4651-VI и других правовых актов, которые регулируют особый порядок уголовного производства в отношении отдельной категории лиц.

Ключевые слова: уголовное производство, уголовное производство в отношении судьи Конституционного Суда Украины, отдельная категория лиц, особый порядок уголовного производства, сообщение о подозрении.

The article examines the legal provisions for the implementation of a special order of criminal proceedings against a judges of the Constitutional Court of Ukraine, taking into account their special legal status and additional guarantees provided by the legislation of Ukraine. Analyzes the provisions of the Constitution of Ukraine from 28.06.1996 № 254к/96-BP, of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» from 16.10.1996 № 422/96-BP, the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» from 07.07.2010 № 2453-VI, the Criminal Procedure Code from 13.04.2012 № 4651-VI and other legal acts, which regulate special the order of criminal proceedings against certain categories of persons.

Key words: criminal proceedings, criminal proceedings against a judge of the Constitutional Court of Ukraine, certain categories of persons, special procedure for criminal proceedings, notification of suspicion.

Постановка проблеми дослідження. В умовах проведення судово-правової реформи в Україні є дуже актуальними проблеми, що пов'язані з недостатньо якісним нормативно-правовим врегулюванням діяльності правоохоронних і судових органів. При цьому успішність реформи із забезпечення ефективної роботи правоохоронних і судових органів залежатимуть від наявності чіткої правової стратегії держави, механізму її реалізації, соціально-економічної та політичної кон'юнктури в Україні. Важливим також є те, що проведення судово-правової реформи повинно враховувати інтереси всього українського суспільства та з чітким дотриманням положень Конституції України. У цьому відношенні особливу роль має відіграти орган конституційного контролю – Конституційний Суд України (далі – КСУ). Адже, відповідно до ч. 2 ст. 150 Конституції України (далі – КУ) тлумачення Основного Закону України та чинних законів складає виключну прерогативу Конституційного Суду України [1].

Актуальність теми дослідження обумовлена визначенням пріоритетів судово-правової реформи України, аналізом положень відповідних законодавчих актів із забезпечення гарантій діяльності суддів Конституційного Суду України, шляхи їх конкретизації та закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві України.

Дослідження і публікації. Проблеми при застосуванні особливого порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб були предметом дослідження правників, науковців, таких як С.С. Аскеров, І.В. Бабій, Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Л.М. Лобойко, М.М. Михеєнко, В.В. Молдован, В.Т. Нор, Г.М. Омельяненко, В.О. Попелюшко, С.М. Скрипниченко, І.С. Смирний, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко та ін.

Динамічні зміни у суспільстві потребують більш нових досліджень для наукового обґрунтування удосконалення законодавства із закріплення гарантій діяльності окремої категорії осіб при застосуванні до них особливого порядку кримінального провадження.

Мета і завдання статті визначаються як науково-правове дослідження проблем законодавства із застосування особливого порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, у тому числі суддів Конституційного Суду України, як однієї із правових гарантій їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Створення достатньої та ефективної системи гарантій незалежної діяльності суддів Конституційного Суду України має відповідати сьогодишнім реаліям і завданням, що постають перед Конституційним Судом України. Адже великий обсяг повноважень, висока відповідальність та функції, що здій-

снюють судді Конституційного Суду України, обумовлюють необхідність встановлення в Конституції України і законах України чітких і достатніх гарантій їх діяльності. Досягнення успіху в цьому процесі призведе до формування авторитету судової влади в цілому, зростання у суспільстві довіри до влади, покращення міжнародного іміджу України тощо. Правовою основою забезпечення належних умов суддів Конституційного Суду України, передусім має бути Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закон України «Про Конституційний Суд України», Закон України «Про судоустрій і статус суддів», інші закони України та прийняті на їх виконання нормативно-правові акти.

Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні [2]. Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України Основного Закону держави на всій території України (ст. 2 Закону). Конституційний Суд України, будучи судом і одним із вищих органів державної влади, діє поряд із Главою держави, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України і за певними ознаками стоїть вище цих органів, контрольні функції яких є похідними від їх основних функцій. Конституційний Суд України може визнати неконституційними й акти Президента України, і Верховної Ради України, і Кабінету Міністрів України.

Відповідно до статті 27 Закону «Про Конституційний Суд України», судді Конституційного Суду України при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підпорядковуються лише Конституції України та керуються цим Законом, іншими законами України, крім тих законів або їх окремих положень, що є предметом розгляду Конституційного Суду України. Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону. Тільки за таких умов можуть бути реалізовані принципи верховенства права, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих КСУ рішень. Іншими словами, якщо немає незалежності у суддів КСУ, то зайве говорити про незалежність самого КСУ. У ст. 149 Конституції України передбачено, що на суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, встановлені ст. 126 Конституції України. Гарантією незалежності суддів Конституційного Суду України є їх недоторканність (ст. 28 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Суддя Конституційного Суду України не може бути затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради до винесення обвинувального вироку судом.

Відповідно до частини першої статті 126 Конституції України, зміст незалежності та недоторканності судді Конституційного Суду України також визначається статтями 48 і 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». У цьому законі встановлено, що суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції України і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом (ч. 1 ст. 48 Закону) [3]. Зокрема, за втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та інший вплив на суддів відповідальність передбачена у таких нормах Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [4], як ст. 376. Втручання в діяльність судових органів; ст. 377. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного; ст. 378. Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи

присяжного; ст. 379. Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що суддя є недоторканим. Затримання судді або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи. Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, окрім суду. Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором України або його заступником. Суддя може бути відсторонений від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України виключно в порядку, встановленому цим Законом. Таке відсторонення здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на строк не більше двох місяців. Продовження строку відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше одного місяця. Клопотання про продовження строку такого відсторонення судді від посади подається не пізніше п'ятнадцяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопотання про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом. Суддя на час відсторонення від посади позбавляється права на отримання доплат до посадового окладу судді. Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленного за клопотанням Генерального прокурора України або його заступників, керівника регіональної прокуратури або його заступників. Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. У разі якщо згідно із загальними правилами підсудності кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися або рішення про проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій або застосування запобіжних заходів має прийматися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження або прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється судом, найбільш територіально наближеним до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя). За шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом (ст. 49 Закону). Отже, ці особливості із загального порядку кримінального провадження як щодо суддів КСУ, так і щодо суддів судів загальної юрисдикції називається «суддівським імунітетом», що є синонімом поняття недоторканності суддів [5, с. 12-14].

У рішенні Конституційного Суду України у справі про незалежність суддів як складову їхнього статусу від 1 грудня 2004 року здійснено тлумачення норм Конституції України та законодавства щодо незалежності і недоторканності суддів. Крім іншого, у цьому рішенні Конституційного Суду передбачено, що зниження змісту та обсягу гарантій незалежності і недоторканності суддів, їх правової захищеності в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається [6].

Гарантіями незалежної діяльності суддів Конституційного Суду України, що закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), є особливий порядок кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, до якої відносяться судді Конституційного Суду України. Ці гарантії встановлені у статтях 480-483 КПК України. Передбачено, що у разі притягнення суддів Конституційного Суду України до кримінальної відповідальності до них застосовується особливий порядок кримінального провадження (п. 2 ч. 1 ст. 480 КПК України), повідомлення про підозру (п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України), особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу (ст. 482) та інформування про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку органів, що обрали або призначили їх на посаду (п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК України) [7]. Кримінальне провадження щодо суддів Конституційного Суду України здійснюється за загальними правилами, встановленими КПК України, але, із врахуванням особливостей, визначених в Конституції України, законодавстві та у відповідних положеннях КПК України [8, с. 340-344].

При застосуванні особливого порядку кримінального провадження щодо суддів КСУ письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення ними здійснюється Генеральним Прокурором України або його заступником (п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України). Разом з тим у цій нормі КПК України не встановлено хто саме складає письмове повідомлення про підозру щодо суддів Конституційного Суду України, підписує його, місце і строк вручення повідомлення. Також у разі виникнення підстав, хто має право змінювати повідомлення про підозру. Ці питання потребують конкретизації та законодавчого вирішення.

Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання та обрання запобіжного заходу, що передбачені у ст. 482 КПК України та стосуються народних депутатів і суддів. При цьому в цій нормі стосовно суддів мова йде лише про затримання й обрання щодо них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту. На відміну від Закону України «Про судоустрій і статус суддів», порядок проведення щодо судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть

проводитися лише з дозволу суду, у цій статті не передбачено. Вважаємо за доцільне передбачити у ст. 482 КПК України чіткий порядок притягнення до кримінальної відповідальності суддів КСУ, затримання і обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду щодо суддів КСУ з урахуванням норм Конституції України та законодавства про гарантії їх діяльності.

Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку стосовно суддів КСУ повідомляються відповідні органи (службові особи), які обрали/призначили їх (п. 2 ч. 1 ст. 483 КПК). Разом із тим у цій нормі КПК України не встановлено строки повідомлення та органи чи службові особи, які мають повідомити про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо суддів КСУ. Отже, необхідно у статті 483 КПК України чітко визначити органи, чи службові особи та строки повідомлення про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо суддів КСУ.

Аналізуючи положення Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України» і Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України, можна зробити висновок про те, що гарантії незалежної діяльності суддів Конституційного Суду України забезпечуються на законодавчому рівні України, серед яких доцільно звернути увагу на положення законодавства про гарантії при застосуванні до них особливого порядку кримінального провадження, враховуючи їх правовий статус. Реалізація гарантії незалежної діяльності суддів Конституційного Суду України створює умови для успішного виконання ними своїх повноважень, у тому числі гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Особливий порядок кримінального провадження щодо суддів Конституційного Суду України варто розглядати як додаткові гарантії їх незалежної діяльності, мають бути конкретизовані та належним чином закріплені в кримінальному процесуальному кодексі України, враховуючи особливості їх правового статусу та вимоги положень Конституції України, міжнародно-правових актів та законодавчих актів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 (із змінами, внесеними згідно із законом № 2952-VI від 01.02.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – Ст. 68).
2. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 № 422/96-ВР (із змін. № 1700-VII від 14.10.2014, ВВР, 2014, № 49, ст.2056) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI (із змінами від № 213-VIII від 02.03.2015, ВВР, 2015, № 22, ст.145) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45. – Ст. 529.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
5. Аскеров С.С. Принцип незалежності і недоторканності суддів у кримінальному процесі України та Азербайджану : дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2008. – 20 с.
6. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої ст. 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (закон втратив чинність) / справа № 1 – 1/2004 про незалежність суддів як складову їхнього статусу // Офіційний вісник України. – 2004. – № 49. – Ст. 3220. (стор. 62).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
8. Кримінальний процес : підручник / Лобойко Л.М. – К. : Істина, 2014. – 432 с.